

ASORKD

Identita městského prostoru a neblahé důsledky jejího narušení.

Chystané novostavby na území Pražské památkové rezervace, či již probíhající vyvolávají trvalé protesty laické i odborné veřejnosti. Po několika měsících protestů nebyla dosud odvrácena hrozba demolice domu na rohu Opletalovy ulice a Václavského náměstí. Návrhu kontroverzní polyfunkční budovy LINE (bílý medvěd) na Vítězném náměstí v Dejvicích se developer také nechce vzdát, návrh obdržel dokonce cenu za architekturu. Znovu se obnovují snahy postavení novostavby bytového domu v ulici U milosrdných v bezprostřední blízkosti kláštera sv. Anežky České. Protesty pokračují zatím bez jednoznačných úspěchů. Psi štěkají, karavana jde dál. Celá situace vzbuzuje řadu otázek:

- Proč se lidé nehodlají smířit se stavbou polyfunkční budovy „LINE“ přezdíváné lední medvěd a dalšími - jak se teď říká – kontroverzními projekty?
- Je možné, že jde pouze o protest proti nezvyklé, nové architektuře, která bude za několik let vnímána příznivě?
- Kdy lze takový vývoj předpokládat a kdy dojde k trvalému poškození města?
- Jak je možné, že památkáři opakovaně schvalují stavby v památkově chráněných územích, které vyvolávají protesty laické i odborné veřejnosti a po realizaci město nenávratně poškozují? Namátkou lze uvést: Výstavba na Pankráci, dispečink Na Bojišti, Myslbek na Příkopě, které jsou dnes jako pochybení obecně přiznávány.

Pokusme se hledat vysvětlení. Obyvatelé prožívají své město jako místo, ve kterém se cítí doma, kde se bezpečně orientují, kde vždy zcela automaticky vědí, kde jsou. Obzvláště citlivě reagují obyvatelé těch měst, která mají svůj řád, svou totožnost, kterou lidé přijali za svou, která je trvalou součástí jejich podvědomí. Jestliže se člověk může ztotožnit s řádem místa, kde žije, pochopit jeho identitu - získává významnou existenciální podporu, kterou nechce pochopitelně ztratit, proto proti změně protestuje. Na druhou stranu - změna je trvalou součástí živého města. Může skutečně znamenat ohrožení jistoty – to znamená ohrožení orientace, vědomí „kde jsem“, může působit destruktivně, ničit řád, identitu prostředí, nebo nemusí totožnost místa změnit, může dokonce naplnit její smysl. Identita města je složitý pojem – městská zástavba je její základní, ale ne jedinou složkou. V dalším textu je pojem identita města zjednodušen pouze na městskou zástavbu.

Položme si otázku: Protestovali by obyvatelé Dejvic proti zacelení ošklivé proluky, kdyby novostavba respektovala řád svého prostředí?

Jestliže chceme identitu města zachovat, musíme si ujasnit, v čem spočívá, co je pro ni určující. Podstatou každého města jsou prostory (ulice, náměstí) a hmota zástavby (domy), totožnost města je založena na jejich vzájemném vztahu, daném dvěma možnostmi:

1. Prostor ovládá a integruje zástavbu, která ho pevně vymezuje – sem patří v podstatě všechna historická města se souvisle obestavenými ulicemi a náměstím do 19.století.
2. Charakter města je dán seskupením objektů ve volném, neomezeném prostoru, dominantní je hmota zástavby. Do této skupiny patří moderní města inspirovaná od Corbusierovým zářícím městem (la ville radieuse) – i naše sídliště.

Od vzniku měst po 19. století byl prostor vlastním smyslem města. V počátcích města bylo ohrazené, pevně vymezené místo, určené pro různé funkce rodící se civilizace: obchod, kulturní záležitosti, obranu, bydlení. Jasně vymezené místo je přehledné, uvědomujeme si svou polohu v jeho

hranicích, kontrolujeme, kdo je tu ještě přítomen, co se tu děje – vymezený prostor poskytuje člověku existenciální podporu. Tak vznikl veřejný městský prostor, který neztratil nic na svém významu pro společnost do dnešních dnů. Do 19. století je prostor určující pro formu zástavby – ta prostor pevně vymezuje, aniž by porušovala jeho celistvost. Jednotlivé stavby mají individuální architektonickou formu, ale nepřekřikují se, nesoutěží mezi sebou stylem agresivní reklamy. Dominanty náměstí vycházejí ze svého postavení v kompozici prostoru ho sjednocují, nerozkládají. Dominantní postavení prostoru má sílu sjednocovat různé slohy a styly v průběhu staletí do působivého celku, společnost je tu integrována v prostoru i v čase. Integrace společnosti je podmínkou civilizace.

Dvacáté století přineslo změnu, městská zástavba se uvolnila, mizí jasně vymezený veřejný prostor – určující tvář moderních měst jsou výrazné individualizované solitéry bez pevných vzájemných vztahů. Prostor je chápán jen jako vzdálenost mezi budovami, je neurčitý, volně mezi nimi protéká, ztrácí sjednocující sílu v kompozici města i význam veřejného prostoru pro společnost, je oslabena podpora orientace. Jsou tu i nesporná pozitiva: do domů se dostává více slunečního světla, roste uplatnění zeleně, zlepšuje se dopravní obslužnost, infrastruktura. Na druhé straně ale mizí intenzivní pocit pospolitosti, který nabízí ulice a náměstí historických měst - je vyměněn za fascinaci velkými objemy, exhibicí technických možností a rozmanitostí architektonických tvarů, soutěžících mezi sebou o pozornost jakýmkoliv prostředky. Uzavřený prostor dává pocit jistoty, orientace, poskytuje možnost ztotožnění se s prostředím, kde se právě člověk nachází. Mezi individualizovanými objekty bez prostorových vazeb člověk zůstává sám bez možnosti ukotvit svou polohu. Došlo k pochybení, které sebou pravidelně přerušování kontinuity vývoje přináší – kromě starých nedostatků je odstraněno i to, co bychom potřebovali zachovat. Skutečně moderní urbanismus by mohl vše napravit.

Jestliže vstupuje nová architektura do již existujícího města, měla by respektovat hodnoty, které tu byly vytvořeny. V případě města památkově chráněného to ukládá zákon. Pokud architekt respektuje totožnost prostředí - to znamená vztah původní zástavby k prostoru a naváže na měřítko - nová stavba se svým okolím splyne, dokonce může být přínosem. Pokud tomu tak není, nepomůže v naprosté většině případů zvyk ani čas. Konfliktní vztahy mezi starou a novou architekturou přicházejí až ve století dvacátém současně se ztrátou dominantní a současně sjednocující role prostoru. Není náhodné, že v téže době vzniká instituce památkové péče.

V historii minulých 100 až 150 letch můžeme sledovat úspěšné i nepodařené vstupy novostaveb do historických měst. V panoramatu Pražské památkové rezervace můžeme jako úspěšnou uvést dostavbu katedrály sv. Víta architektem Josefem Mockerem, zaštitěnou vrchním stavebním radou architektem Josefem Hlávkou. Mocker pokračoval ve vertikálně transcendentním charakteru panoramatu a vytvořil dnešní symbol města. Jako exemplární neúspěšný případ - opět v rovině panoramatu – se nabízí dopravní dispečink Na Bojišti. Totožnost panoramatu novoměstského svahu je dána strukturou šikmých střech, přenášejících měřítko středověkých parcel, rytmizovaných štíhlými hroty zakončenými věžemi gotických chrámů – zástavba svou působností proniká nad svůj fyzický objem do prostoru vzhůru. Dispečink porušuje svou hmotou měřítko původní struktury a navíc je ukončený plochou střechou, která vertikální průnik do prostoru postrádá. Konfrontace různých vztahů k okolnímu prostoru je vnímána trvale jako porušení panoramatu. Návrh novostavby LINE (bílý medvěd) v Dejvicích je opět příkladem hrubého nesouladu s identitou svého okolí. Základem charakteru Dejvic je bloková zástavba pevně obestavěných ulic a náměstí – s jasnou prioritou prostoru. Náměstí bylo navrženo významným architektem Engelem a částečně realizováno na základě této koncepce. Dejvická zástavba respektuje prostor, vymezuje pevně ulice a náměstí, jednotlivé budovy skládají celek, nepřekřikují se, neporušují celistvost svých prostorů, proto se jí dostalo památkové ochrany. LINE vstupuje do této koncepce zcela bezohledně – dynamický tvar předimenzované hmoty prostor rozbíjí bez jakéhokoli kontextu s okolím. Dodržení výšky římsy pomyslnou linií (odtud název LINE) je spíš výsměch, než argument – každý vidí, že se tu srovnávají věci nesouměřitelné. Násilné spojení objektu patřícího do volné koncepce moderního města s okolní v podstatě řadovou zástavbou přináší zmatek a znamená konec možnosti dostavby náměstí ve smyslu

jednotně, harmonicky působícího prostoru. Monumentální záměr ustoupí dryáčnickému chaosu.

Bohužel – nejde o ojedinělý problematický případ, který schvaluje naše památková péče k realizaci. Hranoly výškových staveb, které mají stát v Soukenické ulici, by nevratně poškodily panorama staroměstského a novoměstského celku a tím kompozici celého pražského reliéfu – zcela ve smyslu Dispečinku Na Bojišti – při své výšce ještě mnohem výrazněji. Obdobným příkladem nepochopení prostorových vztahů je nešťastná zástavba Pankráce, která ohrožuje zápis Prahy do seznamu kulturního dědictví UNESCO. Pohled z rampy Pražského hradu dokazuje, že k nepříjemné konfrontaci různého vztahu hmoty a prostoru postačí vzájemná viditelnost různě pojatých komplexů zástavby. Stejně nepochopení dominance prostoru je v návrzích bytového domu v ulici U Milosrdných vedle areálu kláštera sv. Anežky, dále v předmostí Štefánikova mostu, Národní třídu zřejmě poškodí příliš členitá zástavba proluky v Mikulandské. Ohroženo je i Václavské náměstí – jak ve své horní části, tak přestavbou vnitrobloku u Příkopů. Seznam problematických kauz není tímto výčtem vyčerpán. Kolik času ještě zbývá ohroženému městu?

Jaké jsou příčiny tohoto stavu? Svůj podíl mají soudobí investoři – developeři – snaží se zcela v intencích dnešní doby realizovat novostavby především jako komerční reklamu na své vlastní ego – požadují originalitu a nápadnost, odlišnost za každou cenu. Pokud jim architekt vyhoví, je tolik ceněná integrita městského prostoru zcela zničená agresivní architekturou, město ztrácí svou tvář, svou duši.

V destrukci našich měst bohužel pomáhají i památkáři – kontroverzní projekty dostávají jejich požehnání. Je těžko uvěřitelné, že by byli do té míry nekvalifikovaní, že by podobné excesy schvalovali na základě svého odborného přesvědčení. V souvislosti se všudypřítomnou korupcí si můžeme představit jediné vysvětlení – jedni schvalují pod tlakem existenčních obav, druhí – těch je doufejme minimum – bezostyšně prodávají město jako svůj majetek tomu, kdo nabídne víc. Výsledkem je, že mohutné památkové instituce nedovedou daňovým poplatníkům ochránit město, které se ještě s problémy drží v seznamu světového kulturního dědictví. Změnu této zoufalé situace by mohl přinést důsledně formulovaný a v praxi prosazovaný zákon o státní službě a dostatečně podrobné regulativy stavebních zásahů v plošně chráněných územích, které by upravovaly předem možnosti jednotlivých lokalit.

Potřebu dlouho odmítaných regulativů dokládá poslední vývoj našich měst. Jistě bychom uvítali, kdybychom se mohli spolehnout na spontánní citlivý přístup našich architektů i investorů. Praxe je jiná. Místo hledání souvislostí mezi novým a starým se prosazuje záměrná odlišnost za každou cenu, popření jakéhokoli kontextu. Často slyšíme, že žijeme v přelomové době. Nezbyvá, než si připustit, že se v současné době skutečně něco stalo, co změnilo kvalitativně nejen plynulý vývoj našich měst, ale celé civilizace. Problémy nové zástavby našich historických měst jsou obrazem rozporů v celé soudobé společnosti. Skončilo období plynulé kontinuity vývoje pokroku, paradigma moderní doby se od minulosti odlišuje ve své podstatě.

Tento proces popisuje německý filosof Martin Heidegger v útlém, stále aktuálním díle Věk obrazu světa (edice OIKOYMENH, překlad Ivan Chvátík 2013, první text 1938). Nová – moderní epocha se podle Heideggera neliší jen stupněm všeobecného pokroku, jde o zásadní kvalitativní proměnu. Lidské poznání a rozhodování závisí poprvé v celém rozsahu na člověku samém. Člověk, opírající se pouze o své přesvědčení o objektivitě svého poznání založeného na exaktním výzkumu, se tímto poprvé stává sám před sebou subjektem v pravém slova smyslu, je sám proti celému světu. Poznání založené na výzkumu reality ale přináší svou relativitou a trvalou proměnlivostí kromě převratných objevů i nejistotu, zmizel konsensuálně přijatý pevný bod, ke kterému se mohl člověk vztahovat. Po traumatu druhé světové války byla změna chápání světa završena ztrátou důvěry v pouze pozitivní smysl vědeckého pokroku. Jako protiváha k objektivnímu (racionálnímu) vědeckému poznání vzniká vypjatý individualismus programově neuznávající jakékoli závazky k okolí, jakýkoli kontext. Je to paradox vzhledem k poslednímu stavu poznání přírodních věd – především fyziky, která vždy určovala paradigma doby: v období kvantové fyziky, která svět nechápe jako soubor individuálních jevů, ale jako souvislé síť, se jeví současný individualismus a fragmentalismus, a to i v umění a v architektuře, jako reprezentant minulého, dožívajícího. Heidegger k této situaci říká následu-

jící (citát z překladu): „ ... člověk si musí položit otázku, zda chce nebo musí být subjektem, kterým jakožto novověká bytost již je, zda jím chce být jako JÁ omezené na svou libovůli a uvolněné ke svévoli, nebo jako společenské MY, zda jím chce být jako jednatel nebo jako pospolitost, jako osobnost ve společenství, nebo jako pouhý příslušník určité skupiny či sboru, zda jím chce být jako stát a národ a lid, nebo jako všeobecné lidstvo novověkých lidí. Pouze tam, kde už je člověk bytostně subjektem, existuje možnost sklouznout do nestvůrnosti subjektivismu ve smyslu individualizmu. Ale také jen tam, kde člověk subjektem zůstává, má smysl vést proti individualismu výslovný boj, jehož veškeré snažení má za cíl dospět ke společenství.“

Pokud tedy chce člověk být subjektem – to znamená opřít svou existenci o sebe sama, o své objektivní poznání - musí současně přijmout plnou zodpovědnost ve svém rozhodování mezi individualistickou svévolností a jednáním založeným na chápání souvislostí a kontinuity. Nelze již spoléhat na jakýsi přirozený (neviditelnou rukou řízený) vývoj, který vše vyřeší. Člověk sám se musí rozhodnout a hledat řešení v souladu se svým prostředím. Sami se musíme rozhodnout, jestli budeme hledat harmonii mezi sebou navzájem, se svým městským životním prostředím, s přírodou, hledat kontext a smysl celku, jehož jsme součástí – nebo budeme prosazovat své individuální ego na úkor svého prostředí, prosazovat partikulární zájmy a fragmentaci společnosti a tím vyvolat neřízený fatálně nebezpečný chaos. Musíme si konečně uvědomit neodkladnost a závažnost tohoto rozhodnutí.

*Ing. arch. Marie Švábová
viceprezidentka ASORKD*